

BENEDIKT HALLER: *Repräsentation: Ihr Bedeutungswandel von der hierarchischen Gesellschaft zum demokratischen Verfassungsstaat*. Münster, Lit, 1987 (Philosophie Bd. 5) σελ. 238.

Ο συγγραφέας εξετάζει τη σημασιολογική μεταβολή που οδήγησε στην ανάδειξη της έννοιας της πολιτικής αντιπροσώπευσης. Έτσι η σκοπιά, από την οποία γίνεται η συνολική θεώρηση του θέματος, είναι εκείνη της πολιτικής φιλοσοφίας. Αυτό προϋποθέτει την καταφατική απάντηση στο ερώτημα αν πράγματι στη σύγχρονη εποχή το πολιτικό στοιχείο υπάρχει και αν έχει ανάλογη σημασία με εκείνη που είχε στην αρχαία Ελλάδα. Πράγματι ο συγγραφέας στην εισαγωγή της μελέτης του διαφοροποιείται από τη γνώμη της H. Arendt, γιά την οποία η δυτική παράδοση της πολιτικής σκέψης τελείωσε με τον Marx, και ο ίδιος υποστηρίζει ότι αυτή η παράδοση συνεχίζεται και σήμερα, διότι η αντίληψη γιά την αξία και την αξιοπρέπεια του ανθρώπου έχει εισαχθεί στα σύγχρονα δημοκρατικά συντάγματα και αποτελεί νέο στοιχείο πολιτικής δέσμευσης. Η θεμελίωση όμως της πολιτικής δεν είναι πλέον θέμα της μεταφυσικής αλλά της πρακτικής θεώρησης του ανθρώπου. Ανάλογη σημασιολογική μετατόπιση παρατηρείται και στην έννοια της αντιπροσώπευσης. Ενώ στην προμοντέρνα ευρωπαϊκή κοινωνία η πολιτική αντιπροσώπευση είχε ως άμεσο σημείο αναφοράς τη διατήρηση της ενότητας και της ομοιογένειας της κοινωνίας, σήμερα σημαίνει τη διατήρηση του πλουραλιστικού χαρακτήρα της σύγχρονης κοινωνίας.

Στην προμοντέρνα ευρωπαϊκή κοινωνία η πολιτική αντιπροσώπευση προσδιορίζεται από ένα πλέγμα στοιχείων και πάντως έχει το νόημα ότι κάποιο τμήμα του κοινωνικού συνόλου αντιπροσωπεύει το όλο. Η πολιτική κυριαρχία, η εκκλησία, το δίκαιο, ακόμη και η φιλοσοφία εδραιώνουν την ιεραρχημένη κοινωνία, η οποία αντλεί τη νομιμοποίησή της από το φυσικό δίκαιο. Αν και διασώζονται έντονα τα στοιχεία της αριστοτελικής θεώρησης γιά την υποστασιακή θεώρηση του όλου, ωστόσο οι πολιτικές συνέπειές της δεν υπάρχουν πλέον. Κατά το τέλος του μεσαίωνα όμως η διάσπαση της ενότητας της κοινωνίας ως ιερής τάξης, η βαθμιαία αποδέσμευση της πολιτικής από την ιερότητα και η αμφισβήτηση της μεταφυσικής της υπόστασης σηματοδοτούν και τη μετατόπιση της έννοιας της πολιτικής αντιπροσώπευσης από το μεταφυσικό στο πρακτικό επίπεδο.

Η πολυσημία της πολιτικής αντιπροσώπευσης στη νεότερη και σύγχρονη κοινωνία εξετάζεται σε τρία επίπεδα, δηλαδή της κοινωνιολογίας, της θεωρίας του συντάγματος, και της πολιτικής φιλοσοφίας, με αντίστοιχη διερεύνηση της κοινωνιολογικής θεωρίας του Luhmann, των αντιλήψεων που διαμορφώθηκαν κατά και αμέσως μετά την αμερικανική επανάσταση, και τέλος της πολιτικής φιλοσοφίας του Kant.

Ο Luhmann αντικαθιστά το ερώτημα για την αντιπροσώπευση με το ερώτημα αν υπάρχει κάποιο επί μέρους σύστημα ή πλέγμα αξιών, στο οποίο να είναι δυνατός ο «στοχασμός», η «αυτοθεματοποίηση» της κοινωνίας ως λειτουργικώς διαφοροποιημένου συστήματος. Η απάντηση του Luhmann όχι μόνον είναι αρνητική αλλά αποδεδεσμεύει την πολιτική και τα θεμελιώδη δικαιώματα του πολίτη από τον πρωτεύοντα ρόλο που τους αποδίδεται συνήθως. Ο Luhmann υποστηρίζει ότι η πολιτική αντιπροσώπευση αποτελεί αναχρονισμό σε σχέση με την ανέλιξη του κοινωνικού συστήματος και ότι η κοινωνία θα καταστρεφόταν, αν θεμελιωνόταν στην πολιτική. Ο συγγραφέας του βιβλίου επανεκτιμάει τα συμπεράσματα του Luhmann και καταλήγει σε δύο διαφοροποιημένες θέσεις: Πρώτον τα θεμελιώδη δικαιώματα είναι προϊόν και κύριος ενδείκτης της λειτουργικής διαφοροποίησης που οδήγησε από την προμοντέρνα στη σύγχρονη κοινωνία και που εξακολουθεί να διαμορφώνει την τελευταία. Δεύτερον η πολιτική έχει ιδιαίτερη ευθύνη για τη διατήρηση του πλουραλιστικού χαρακτήρα της λειτουργικώς διαφοροποιημένης κοινωνίας, του οποίου βασικό στοιχείο είναι και τα θεμελιώδη δικαιώματα του πολίτη.

Η αμερικανική επανάσταση επιλέγεται ως πλαίσιο εξέτασης, διότι είναι η αμιγέστερη προσπάθεια για τη σύσταση συνταγματικού δημοκρατικού κράτους. Κατά την αμερικανική επανάσταση η κριτική διαφοροποίηση από τις φιλελεύθερες αντιλήψεις για την «πραγματική αντιπροσώπευση», ο μετασχηματισμός του «κλασσικού ρεπουμπλικανισμού» και τα ιστορικά γεγονότα οδήγησαν στις -αρχικώς ασύνδετες- αντιλήψεις αφενός για την πολιτική αντιπροσώπευση κοινωνικών συμφερόντων και αφετέρου για τη ριζοσπαστική-δημοκρατική αντιπροσώπευση. Το «κοσμοϊστορικό επίτευγμα» των δημιουργών του αμερικανικού συντάγματος ήταν η σύσταση πολιτικής εξουσίας σε αντιπροσωπευτικό σύστημα και συγχρόνως ο περιορισμός της με τη διάκριση των εξουσιών και με τον πολυκεντρισμό της αντιπροσώπευσης. Αυτή η πολιτική με την αρχική συναίνεση για το σύνταγμα και με τις ελεύθερες εκλογές αντλεί τη νομιμοποίησή της από τη λαϊκή κυριαρχία. Η πολιτική αντιπροσώπευση δεν είναι μόνον καταπίστευμα αλλά και ευθύνη για την άσκηση της εξουσίας, οπότε θεσμοποιείται και ο πολιτικός έλεγχος των αντιπροσώπων. Οι συγγραφείς των *Federalist Papers*, για να λύσουν τα ποικίλα ζητήματα που ανέκυψαν, προσέγρα-

φαν στην αντιπροσώπευση διαμεσολαβητικό χαρακτήρα. Η αντιπροσώπευση είναι για αυτούς η διαδικασία κατά την οποία εξετάζονται οι μερικές απόψεις και διαμορφώνεται κρίση για τη γενική άποψη που θα εκφράζει τον πολιτικό προσδιορισμό του κοινού αγαθού. Αυτό όμως προϋποθέτει και την αναγνώριση της ελεύθερης συμμετοχής των πολιτών στη διαμόρφωση της κρίσης. Η πολιτική αρετή συνίσταται πλέον στην αναγνώριση του αποσπασματικού χαρακτήρα των προσωπικών απόψεων και στην ετοιμότητα για συμμετοχή σε κοινές διαβουλεύσεις που θα οδηγήσουν σε κρίση για τη γενική πολιτική άποψη. Όπως τονίζει ο συγγραφέας, το σημαντικό είναι ότι η διαμόρφωση της κρίσης αποκτάει τον χαρακτήρα πολιτικού δέοντος.

Η πολιτική φιλοσοφία του Kant εξετάζεται ως θεωρία της αντιπροσωπευτικής δημοκρατικής πολιτείας (Republik) και επιλέγεται αφενός διότι παρουσιάζει εσωτερική συγγένεια προς τις απόψεις των συγγραφέων των *Federalist Papers* και αφετέρου διότι η κριτική του Kant στη μεταφυσική και στις πολιτικές συνέπειές της προλαμβάνει την κριτική του Luhmann στις αντιλήψεις για το υποστασιακό όλο. Δύο κυρίως θέματα της φιλοσοφίας του Kant συνδέονται με το πρόβλημα της αντιπροσώπευσης: Πρώτον οι πολιτικές συνέπειες της *Κριτικής της δύναμης της κρίσης*, και δεύτερον η θεμελίωση του δικαίου και οι συνέπειές της για τον προσδιορισμό του πολιτικού συστήματος. Ως προς το πρώτο σημείο παρουσιάζεται η δυνατότητα της μετάβασης από την αισθητική στην πολιτική. Το ωραίο -όπως και το πολιτικό στοιχείο- δεν είναι κάποιο γενικό που δίδεται αντικειμενικά, αλλά δίδεται πάντοτε το μερικό και αναζητείται το γενικό σε αναφορά προς το υποκείμενο. Αυτό προϋποθέτει την κοινότητα των κρινόντων που εκφράζουν δημοσίως διαφορετικές και αντιμαχόμενες μερικές απόψεις. Ο κοινωνικός και πλουραλιστικός χαρακτήρας της κρίσης μπορεί να διασφαλιστεί -όπως και στην πολιτική- μόνον αν υπάρξουν εγγυήσεις για την ελευθερία όλων. Αυτό το αίτημα είναι «η γενική αρχή του δικαίου», η οποία είναι και η αρχή της δημοκρατικής πολιτείας (Republik), διότι η τελευταία είναι το κράτος δικαίου, που ανταποκρίνεται στις επιταγές του λόγου, συνδέεται με την ιδέα του συμβολαίου και εξασφαλίζει την ελευθερία και την ισότητα. Η αντιπροσώπευση αποτελεί τον πυρήνα της πολιτικής φιλοσοφίας του Kant και παρουσιάζει δύο προοπτικές: Οι ιστορικές δημοκρατικές πολιτείες αντιπροσωπεύουν την ιδεατή δημοκρατική πολιτεία -που είναι και ο ρυθμιστικός κανόνας τους- στον κόσμο της εμπειρίας. Εντός των ιστορικών δημοκρατικών πολιτειών, όταν οι νομοθέτες και οι κυβερνώντες δεσμεύονται όχι μόνον από το κριτήριο του συμβολαίου αλλά και από τη γενική αρχή του δικαίου, τότε οι ίδιοι οδηγούνται στη λογική κρίση ότι δεν είναι κυρίαρχοι αλλά εκπρόσωποι της κοινότητας. Για τη ρε-

πουμπλικανική θεωρία του Kant η αρχαία δημοκρατία απορρίπτεται ως πολίτευμα, διότι δεν στηριζόταν στην αντιπροσώπευση. Πάντως ο Kant θέτει το πρόβλημα της αντιπροσώπευσης στο επίπεδο των φιλοσοφικών αρχών και δεν προχωρεί σε μιά θεωρία της συνταγματικής κατοχύρωσης, ενώ οι συγγραφείς των *Federalist Papers* έθεσαν το πρόβλημα μόνον στο δεύτερο επίπεδο.

Ο συγγραφέας, μετά από ορισμένες κριτικές επισημάνσεις για την τύχη της έννοιας της αντιπροσώπευσης στη φιλοσοφία μετά τον Kant, διατυπώνει τη θέση ότι η πολιτική αντιπροσώπευση μέσα από την ποιικιλία των σημασιολογικών μεταθέσεων κατέληξε να δηλώνει ένα από τα θεμέλια της σύγχρονης συνταγματικής δημοκρατίας.

Όπως έγινε φανερό από την παραπάνω συνοπτική ανασυγκρότηση, ο συγγραφέας κατόρθωσε να συνδυάσει την επιλεκτική ερμηνεία των κυριότερων όψεων του προβλήματος με τον συστηματικό στοχασμό και να αναδείξει την προοπτική και τη σπουδαιότητα της πολιτικής αντιπροσώπευσης. Αν και το πραγματικό υπόστρωμα της σημασιολογικής μεταβολής είναι μιά περίπλοκη διαδικασία -όπως άλλωστε επισημαίνει και ο συγγραφέας- η μελέτη δείχνει ότι από τον προσδιορισμό της αντιπροσώπευσης εξαρτάται ο δημοκρατικός χαρακτήρας των συγχρόνων κρατών. Χωρίς αμφιβολία η μελέτη μπορεί να αποβεί χρήσιμη και για μιά φιλοσοφική θεωρία της δημοκρατίας, που θα πρέπει πάντως να εξετάσει τη σχέση της αρχής της πολιτικής αντιπροσώπευσης με τις άλλες αρχές της δημοκρατίας ως πολιτείας που δημιουργεί και απονέμει το δίκαιο.